

UDK 821.111.09 Shakespeare, W.

Primljeno: 01. 10. 2020.

Stručni rad
Professional paper

Ifeta Čirić-Fazlija

„ŽIVJET ĆU UPRKOS [SMRTI]”¹

(Shakespeare jučer, danas, sutra: Monografija povodom 400. godišnjice smrti Williama Shakespearea, Vesna Ukić Košta i Monika Bregović, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019.)

Monografija urednica Vesne Ukić Košta i Monike Bregović, objavljena u izdanju Sveučilišta u Zadru 2019. godine, se proteže na 136 stranica i broji ukupno 13 poglavlja. Od navedenih trinaest dužih i kraćih dijelova, uz predgovor i pogovor (zahvalu) kourednica, osam je članaka a tri su priloga. Već je u samom podnaslovu evidentna namjera urednica, a to je prigodno obilježavanje četiri stoljeća od smrti velikana engleske i svjetske pozornice, pjesnika i dramatičara Williama Shakespeara. Sama monografija je zapravo rezultat niza aktivnosti obuhvaćenih istoimenim projektom na Odsjeku za anglistiku Sveučilišta u Zadru iz 2016. godine, koji je od zamisli do same sprovedbe trajao nekoliko mjeseci (str. 11) i koji se sastojao od niza predavanja, dvaju prigodnih izložbi, studentskih izlaganja, radionica i izvedbe odlomka Brešanove travestije Shakespeareovog *Hamleta*, *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* iz 1965. godine (str. 11–14). Eminentni hrvatski akademici, nastavno osoblje Sveučilišta u Zadru i Zagrebu, studenti Odsjeka za anglistiku Sveučilišta u Zadru, saradnici iz prakse i učenici osnovnih škola „Stjepan Radić“ iz Bibinja, „Bartul Kašić“ iz Bokanjca, „Kruno Krstić“ iz Zadra i zadarske srednje „Škole primijenjene umjetnosti i dizajna“, te slikar Tomislav Košta su na različite načine učestvovali u aktivnostima i oni su istinski autori ovog zbornika. Šarolika kreativna družina

¹ Naslov citira stih iz Shakespeareovog „Soneta 107“ (u prevodu Mate Marasa i u izdanju Matice Hrvatske iz 2011.).

okupljena oko projekta je proizvela vrlo razuđene radove a urednice monografije (ujedno i voditeljice navedenog projekta) su tokom naredne tri godine napravile neophodan odabir i priredile za objavljivanje radove i prikaze koji vrlo plastično utjelovljuju shakespeareovsko prisustvo u Hrvatskoj, čime su se pridružile brojnim akademskim radnicima i institucijama te teatrima diljem svijeta u komemoraciji 400 godina od smrti autora. Upravo ovaj *lightmotive* – insistiranje na bezvremenosti i ujedno i savremenosti engleskog Barda čiji soneti, poeme i dramski tekstovi nadilaze ne samo period i momenat svog nastanka nego i lokalni kolorit i društveno-historijski kontekst u kojem su stvarana – je inspirirao kourednice da se udalje od naslovnog „jučer“ i veći akcent stave na „danas“, s uvjerenjem da će projektne aktivnosti i njihov materijalni rezultat, zbornik „Shakespeare jučer, danas, sutra“ „pridonijeti tome da [Shakespeare] nastavi živjeti i u sljedećim stoljećima“ (str. 14).

Jednako kako naslov i podnaslov knjige neskrivalački ukazuju na namjeru urednica i opće tematsko okrilje pojedinačnih autorskih radova, tako i vizualna opremljenost jasno čitatelju predočava centralni fokus ove monografije: dizajnom korica, koji potpisuje Josipa Sabo, dominira silueta Williama Shakespearea zasnovana na tzv. Chandos portretu dramatičara, jednom od tri portreta za koje se smatra da manje ili više vjerodostojno prikazuju lik velikog maga dramske umjetnosti¹. Odsustvo lica i facijalnih karakteristika, osim prepoznatljivih brkova i brade na prednjoj korici te zamišljeni potiljak glave na stražnjoj korici dovtljivo utisnuti na monohromatskoj podlozi koja bojom aludira na drevne, memljive svitke načete zubom vremena, se vizuelno poigrava sa neuhvatljivošću lika i djela autora, motivom koji provijava kroz mnoge radove u monografiji.

Zbornik otvara rad Luke Paljetka jednostavnog ali dosta općenitog naslova „Shakespeareovi soneti“. Rad je reprint članka prvi put objavljenog 2016. u časopisu “Dubrovnik” (str. 19. , fusnota 1) i na volumenu od dvadesetak stranica se bavi često postavljanim pitanjem o namjerenom recipijentu soneta. Kratka uvodna crtica o zbirci soneta koja daje faktografske podatke s posebnim akcentom na posvetu izdavača Thomasa Thorpea provocira niz pitanja na koja Paljetak u daljem toku rada pokušava dati odgovor. Tako autor najprije daje tumačenja i prijedloge o stvarnim osobama iz Shakespeareovog doba i miljea koja su se mogle kriti iza inicijala W. H. u navedenoj posveti. Uz blage digresije u ovom dijelu rada koje obiluju podacima iz života „kandidata“ za adresate ali i stvarnog stvoritelja soneta, autor nas podsjeća na

¹ Za više informacija vidjeti članak Jamesa Hunta iz 2017 („Do We Actually Know What Shakespeare Looked Like?“ na <https://www.mentalfloss.com/article/91160/do-we-actually-know-what-shakespeare-looked>) i website Nacionalne galerije portreta (na <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw11574/William-Shakespeare>).

koloplet dobro znanih teorija pri čemu i on pitanje adresata ostavlja otvorenim. Nadalje se autor članka bavi strukturom zbirke i poretkom soneta koji ipak ne sačinjavaju koherentan i kompaktan sonetni vijenac a potom ih dijeli na šest skupina, ovisno o adresatu i tematici pojedinačnih soneta.

Članak Borisa Senkera „Hrvatski *Snovi Ivanjske Noći*“ čitatelje odvodi od Shakespeareovog pjesništva i usmjerava ih u pravcu dramske književnosti i izvedbene umjetnosti. Na trinaest kartica teksta Senker detaljno prikazuje historijat izvedbe Shakespeareove komedije *San ljetnje/ivanjske noći (A Midsummer Night's Dream)* na hrvatskoj teatarskoj sceni, počevši od hrvatske praizvedbe ove komedije 1895. godine, kroz niz izvedbi tokom dvadesetog stoljeća, pa sve do dvije najrecentnije postavke (iz 2007.), jedne u režiji Dore Ruždijak Podolski a druge u režiji Aleksandra Popovskog, od kojih je prva ambijentalne prirode a potonja se zadržala na sceni sve do 2015. U svojoj analizi Senker ne zanemaruje originalni dramski tekst s kojim započinje članak (progovarajući o periodizaciji drame, njenoj (pod)žanrovskoj kategorizaciji i strukturi, mjestu radnje i tematici te likovima i njihovoj karakterizaciji) a ni raznorodne elemente pojedinačnih izvedbi niti problematiku s kojom su se mogli susresti režiseri u svojim odabirima, kao na primjer pitanje scenografije koja treba zorno dočarati vilinsku šumu, izbor glumca ili glumice za ulogu Puka i ostalih likova iz vilinskog svijeta, kao i problem utjelovljenja lika Vratila i njegove transformacije i slično.

Treći rad u slijedu „Zagonetka Hamleta ili tragedija u povijesnom kontekstu“ autora Gorana Gretića je prerada članka istog autora prethodnog naziva „Hamlet i ‘tabu kraljice’ – Carl Schmitt i sindrom Hamleta“, objavljenog u „Theatrum Mundi“ 2015. godine (str. 53, fusnota 1). Originalni naslov puno jasnije predočava tematiku, fokus i metodologiju analize: radi se o članku koji posredno progovara o Shakespeareovoj najčešće izvedenoj tragediji „Hamlet“ i to kroz vizuru „kontroverznog njemačkog teoretičara prava Carla Schmitta“ (str. 12) iz prve polovine prošlog stoljeća. Gretić referira i na Waltera Benjamina i njegovo poimanje „kršćanskog“ u liku Hamleta da bi svoj rad završio sugestijom da „Schmittovo izričito citiranje Freuda zasigurno može biti poticaj da se ovaj njegov tekst, a možda ne samo ovaj, pokuša protumačiti u psihoanalitičkom horizontu.“ (str. 59)

Na Gretićev rad se nadovezuje autorski tekst kourednice Monike Bregović „‘Cijeli svijet je pozornica’: teatar svijeta, teatar pamćenja“, duljine desetak stranica. Ovaj članak u središte pažnje dovodi savremenu teatarsku praksu Emila Hrvatina/Janeza Janše, oslonjenu o renesansne ideje talijanskog filozofa Guilioa Camilloa i engleskog „astrologa, matematičara i kozmologa“ Roberta Fludda o tzv. „teatru pamćenja“, „univerzaln[om] arhiv[u] s mogućnošću ne samo pohranjivanja već i spoznavanja

sveg znanja" (str. 62). Objašnjavajući originalne Camillove i Fluddove ideje kao podsticaj savremenih projekata Hrvatina/Janše, autorica i kourednica se referira i na savremene teoretičare L. Čale Feldman, F. Yatesa, J. Ciglar-Žanić i L. Van den Vreis ali i na hipoteze W. Tillyarda iz prve polovine dvadesetog stoljeća, čije je tumačenje elizabetanske slike svijeta i danas obavezna literatura svakog studenta anglistike.

Na polovini zbornika je pozicioniran izvrstan rad koautorica Lidije Štrmelj i Marije Orkić „Puns in Shakespeare’s Sonnets“. Za svakog ko se bavi šekspirologijom, bilo kroz književnohistorijske, književnoteorijske, kulturološke, izvedbene, lingvističke ili prevodilačke studije ovaj članak od petnaestak stranica je pravi rudnik informacija i primjer kako pjesništvo W. Shakespearea učiniti prijemčivim i zanimljivim savremenoj publici svih dobnih skupina, različitih iskustava i interesa, bez obzira kakvo predznanje o navedenoj tematici posjeduju. Proučavajući stilsku figuru paronomazije u odabranim Shakespeareovim sonetima koautorice referiraju na studiju eminentnog britanskog lingviste i akademika Davida Crystala koja im je poslužila kao osnov i inspiracija za iscrpnu analizu, da bi, nakon isticanja važnosti ove stilske figure za pjesništvo velikana svjetske drame i pojašnjenja sonetne forme koja se u peru Shakespeara potpuno transformira u odnosu na originalne Petrarkine modele i njihove engleske prevode i adaptacije u radovima Wyatta i Surreya s početka renesanse u engleskoj književnosti, u središte pažnje dovele višeznačnost i Shakespeareovo poigravanje riječima „rite/right“ u Sonetu 23., „will/Will“ u Sonetima 57., 135. i 136., „wake“ u Sonetu 61., „born/borne“ u Sonetu 68., „dedicated“ u Sonetu 82., „character“ u Sonetu 85., i tako dalje. Koautorice su za svoj korpus odabrale ukupno 18 primjera shakespeareovske igre riječima, detaljno i precizno ih rastumačile i time barem malo rasvjetlile enigm i majstorstvo Shakespeareovog jezika. Naravno, obim i svrha rada u ovoj monografiji autorice je spriječila da članak preraste u studiju, ali Štrmelj i Orkić ni ne niječu da se u 145 soneta, koje je Shakespeare zavještao, krije puno više primjera koje treba proučiti (str. 86) i u čijim raščlambama bi se mogao postići barthesovski užitak čitanja.

Dva rada koja slijede su tekstovi Krešimira Vunića („Evil: Comments on Passages in *King Lear* and *Macbeth*“, str. 89–102) i Leonarde Lovrović („Shakespeare in the EFL Classroom“, str. 103–113) a daju komentare na Shakespeareovo dramatisiranje pojma/pojave zla u dramama *Kralj Lear* i *Macbeth*, očekivano utemeljujući prikaz na teorijama A. C. Bradleyja, N. Frya, S. Lawrencea i H. Bloomea i Shakespeareovim likovima Edmunda i Kralja Leara te protagoniste Macbetha (K. Vunić), odnosno prikazuju na koje načine su Shakespeareova djela prisutna u nastavi stranih jezika u osnovnim i srednjim školama, kroz studentske radionice i nastavu metodike (L.

Lovrović). Potonji rad prilaže i nešto vizualnog materijala korištenog na radionicama te može poslužiti budućim studentima i nastavnicima engleskog jezika.

Posljednji u ovom dijelu monografije je tekst Estelle Petrić-Bajlo i jedini je rad koji izravno spominje povod projekta u svom naslovu, „Uz četriristo godina smrti Williama Shakespeare i osamdeset godina života Ive Brešana“ (str. 115–123). Ovaj je rad kratka prolegomena studentskoj predstavi iz gorespomenutog projekta i kao svoj sastavni dio donosi nešto dokumentacije sa predstave (maštovito urađen plakat te dvije slike sa predstave). Petrić-Bajlo vrlo vješto uklapa Shakespearea i renesansni teatar (za koji ona s punim pravom tvrdi da „ne počiva na slici“ nego su u njemu „riječi ... te koje proizvode slike“ [str. 115]), s popularnom kulturom i Nobelovom nagradom (kroz referiranje na Boba Dylana i dio pojašnjenja Akademije zašto je baš on književni laureat za 2016.) te savremenom hrvatskom dramom i grotesknom tragikomedijom Ive Brešana (čiji cilj, kako kaže Petrić-Bajlo, „nije bio proizvesti komediju“ [str. 117]), da bi odlično poentirala o naravi Shakespeareovih djela i istinskom značaju bavljenja Shakespeareom četiri stoljeća nakon isteka njegovog života:

Kad bi u pitanju bili samo (Shakespeareovi) „novi poetski izrazi“ – njihova bi snaga i referentnost kroz četriristo godina zasigurno postali upitnima ili barem „ofucanima“. No Shakespeare se nije usredotočio na stvaranje novih poetskih izraza, dapače, uspjeh i popularnost njegova dramskog opusa svjedoče o tome da je jezik Shakespeareove drame bio razumljiv i dostupan svakom gledatelju onodobnog *defacto* pučkog teatra. Genijalnost uvijek počiva na jednostavnosti. Genijalno je moći običnom čovjeku, možda i nepismenom, predočiti jedan aspekt slike svijeta kojega ni sam do tog trenutka nije bio svjestan. (Petrić-Bajlo u Ukić Košta i Bregović, str. 116)

I stoga, i ova prolegomena i Brešanova predstava a i prenošenje studentskih reakcija u procesu pripreme izvedbe odabranih prizora iz *Predstave Hamleta u selu Mrduša Donja* ima svoje opravdano mjesto u monografiji koja se bavi Shakespeareom. Genijalnost studentskih poigravanja sa Brešanovim tekstom i njihovo intertekstualno referiranje na njima bliže, prepoznatljivije i savremenije događaje, jezičke novotarije, društvenopolitičke i kulturološke matrice koje se nužno ponavljaju upravo vodi ka onom što Shakespearea (a i Brešana) barem jednim dijelom čini „našim savremenikom“.

Tri priloga koja su se smjestila na posljednjih deset stranica ove monografije u osnovnim crtama, slikama i rječju, prikazuju dvije izložbe i praktične ishode jedne studentske radionice. Prvi od priloga tematizira izložbu knjiga o Shakespeareu iz fundusa biblioteke Sveučilišta u Zadru; drugi je na temu izložbe akvarela slikara T.

Košte naslikanih u sklopu projekta i u koje su uklopljeni citati iz drama *Macbeth*, *Romeo i Julija*, *Kako vam drago*, *Mjera za mjeru*, *Othello*, *Mletački trgovac*, *San ljetnje noći* i *Ukročena goropadnica*, a koji su potom korišteni u nagradnom kvizu „How well do you know Shakespeare?“. Prilog koji zatvara i ovaj segment i monografiju u cijelosti predstavlja odabir maštovitih tabli stripova koje su učenici Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Zadru izradili nakon studentskih radionica, motivirani upravo spomenutim radionicama i posredno Shakespeareovim dramama.

U zaključku, raznorodnost tema, pristupa i opsega radova i priloga čine ovaj zbornik vrlo zgodnim primjerom razuđenih interesa, kreativnih angažmana i naučnih napora koje Shakespeareova djela pobuđuju i danas, skoro pola milenija nakon što ih je stvorio. Time je i trud urednica V. Ukić Košta i M. Bregović sa Sveučilišta u Zadru polučio namjereni rezultat.

Adresa autorice
Authors' address

Ifeta Čirić-Fazlija
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
ifeta.ciric@ff.unsa.ba